

Шкатула Олександр Павлович –

старший викладач кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова, підполковник запасу, здобувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. Коло наукових інтересів: інформаційні технології в навчальному процесі, особистість у кіберпросторі, формування психологічної стійкості військовослужбовців.

e-mail: alexxx-a@yandex.ru, shkatula_a_p@ukr.net

УДК 372.83

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕСУРСІВ КУРСАНТАМИ ВНЗ ПРИ ВИВЧЕННІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядаються питання, пов'язані з використанням курсантами вищих військово-навчальних закладів навчальних ресурсів у процесі вивчення суспільних наук. Зазначається, що на сучасному етапі Збройні сили України відчувають нестачу якісного кадрового потенціалу, а його підготовка відбувається за умов гібридної війни. У дослідженні встановлено, що у процесі підготовки до занять курсанти користуються насамперед ресурсами Інтернету. Простота отримання інформації в мережі Інтернет призводить до поверхневого, легковажного ставлення до неї. Курсанти зазвичай використовують знайдений матеріал, не перевіряючи його на достовірність, не заглиблюючись в його сутність. На думку автора, бездумне, неконтрольоване використання інформаційних ресурсів Інтернету може негативно позначитися на світоглядних засадах і моральному стані майбутніх офіцерів.

Ключові слова: бездротовий доступ; джерело інформації; Інтернет-ресурс; курсанти ВНЗ; навчальний ресурс; суспільствознавчі дисципліни; час.

Постановка проблеми. Нині проведено велику кількість досліджень, спрямованих на вивчення питань, які пов'язані з підготовкою майбутніх військових фахівців. На основі аналізу військової практики визначено стандарти, систему військової освіти, напрями підготовки військових фахівців. Проте низка змін, які відбулися впродовж останніх років в українському суспільстві, посилила дію факторів, що впливають на функціонування Збройних сил України, серед яких можемо зазначити проникнення мережі Інтернет у процес військової діяльності. Це породжує нові проблеми, які поки що залишаються поза увагою дослідників. Вирішення проблем, пов'язаних із впливом Інтернету на процес підготовки військовиків, – один із важливих етапів у забезпеченні дієвості педагогічної системи збройних сил.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми організації пізнавальної діяльності, які пов'язані з використанням різноманітних інформаційних джерел, навчальної інформації, цікавили багатьох вчених-педагогів. Аналіз наукових джерел свідчить, що фактично кожен педагог переймається питаннями ефективності використання різноманітних інформаційних джерел: навчальної літератури, історичних джерел, науково-популярної літератури, сайтів

новин, блогів, файлообмінників, особистих web-сторінок тощо. Різні площини цієї проблеми досліджувалися впродовж тривалого часу, що переконує у її актуальності та значимості. Так, вивченням психологічних та педагогічних основ активізації пізнавальної діяльності займалися В. В. Давидов, П. Я. Гальперін, Л. В. Занков, Д. Б. Ельконін. Шляхи вирішення проблем навчальної діяльності в ході самостійної роботи з першоджерелами досліджували М. А. Данилов, Б. П. Єсіпов, Р. Г. Мікельсон, Т. С. Панфілов, Р. Б. Срода та інші. Значний внесок у розробку питання використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі здійснили А. А. Андреев, В. Ю. Биков, В. М. Глушков, Л. М. Лучко, Л. А. Нікітюк, Г. К. Селевко. Фактично усіма дослідниками акцентується, що навчанню за допомогою Інтернет-ресурсів притаманні: відкритість, гнучкість, доступність, пізнавальність та творчість. Разом з цим низка дослідників (С. І. Болтівець, Н. М. Бугайова, І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, М-Л. А. Чепя) звертає увагу на безпеку для фізичного і психічного здоров'я особи під час роботи в Інтернеті.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити проблеми, пов'язані з використанням курсантами вищих військових навчальних закладів електронних навчальних ресурсів у процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан українського суспільства характеризується суттєвими трансформаціями фактично в усіх сферах. Характерні зміни відбуваються і в системі вищої освіти. Приведення структури освіти, її суті та форм відповідно до європейських вимог, надання широкої академічної та фінансово-господарської автономії навчальним закладам, а також інші нововведення мають на меті підвищити якість підготовки фахівців, посилити конкурентно-спроможність випускників українських вишів.

Проте ще більш необхідними є зміни в процесі підготовки офіцерів для Збройних сил України. Фінансування потреб армії за залишковим принципом, проведення довгочасної та необґрунтованої політики «скорочення» Збройних сил України впродовж тривалого часу призвели до зменшення престижу військової служби, морального занепаду та нищення кадрового потенціалу війська [3]. Водночас гібридний характер сучасної війни, нові реалії бою, збільшення його інтенсивності та мобільності, підвищення ролі інформаційного забезпечення бойових дій – все це вимагає не тільки покращення матеріально-технічного оснащення українського війська, а й формування у військовослужбовців рис, необхідних для успішної реалізації поставлених завдань. Чи не головними серед зазначених рис є здатність критично мислити, вміння швидко та самостійно знаходити необхідні конструктивні рішення, сформована психологічна готовність до дій в умовах війни. Вивчення суспільствознавчих дисциплін курсантами сприяє формуванню у них вміння швидко аналізувати потік різноманітної інформації, комплексно оцінювати ситуацію та приймати нестандартні моделі поведінки. Необхідність швидкої підготовки нового якісного кадрового потенціалу робить надзвичайно актуальним питання активізації пізнавальної діяльності курсантів, що за умов зменшення навчального часу потребує використання всього комплексу заходів, які зможуть формувати у військовослужбовців якості, необхідні для виконання завдань в умовах надзвичайного (воєнного) стану. Цьому мають сприяти, з одного боку, перехід на нові стандарти військової освіти, а з другого – використання сучасних форм та методів навчання, прийомів і способів використання навчального матеріалу, доступність інформації навчально-наукового характеру.

Варто зазначити, що за будь-яких обставин, політичних режимів та економічних ситуацій одержання вищої освіти завжди мало за основу витрату лівової частки навчального часу на самоосвіту, а отже – на самостійну роботу з різноманітними навчальними ресурсами. Виникнення поняття «навчальний ресурс» можна пов'язати із уведенням В. Ходжінсом (Wayne Hodgins) у 1994 р. у науковий обіг терміну «навчальний об'єкт» для позначення електронних об'єктів або ресурсів, які можуть використовуватися для навчання [10]. Словник української мови тлумачить французький термін «*ressource*» як запаси, засіб чи можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [9]. Тому навчальний ресурс варто розуміти зазвичай як все те, чим можна скористатися в навчальному процесі, маючи на увазі навчальну, наукову, мето-

дичну та іншу інформацію, що міститься у підручниках, навчальних посібниках, першоджерелах, збірниках, довідниках, словниках, інструкціях, дидактичних матеріалах, періодичній пресі, засобах наочності тощо. Донедавна основним місцем, де проходила робота з навчальними ресурсами (матеріалами), були бібліотека, читальний зал, аудиторія, клас або будь-яке приміщення з відповідним обладнанням. Наявність, різноманітність, кількість, якість, наочність, доступність для зрозуміння, відповідність навчальній програмі цієї літератури виступали визначальним фактором ефективності опанування навчального матеріалу. Саме тому широке коло науковців упродовж тривалого часу займається проблемою створення навчальної літератури, що є тривалим та кропітким процесом планування, проектування, написання, оформлення, дослідницької апробації, коригування та впровадження підручника [8, с. 13]. Водночас умови економічної кризи призводять до нестачі фінансування, болючого пошуку коштів для випуску навчальної літератури та в результаті до обмеження тиражу, що на фоні змін у вищій освіті (динамізм навчальних програм, труднощі з розробкою державних програм освіти) спричиняє пошук інших підходів до методології освіти. За таких умов інформаційно-комп'ютерні технології прагнуть набути якості провідних, оскільки процес розміщення, накопичення, збереження та отримання інформації має доступний характер. Ця простота породжує на наш погляд першу проблему – відповідності знайденої інформації пошуковому запиту та її достовірності.

Стрімкий розвиток науки зумовив збільшення кількості інформації та створив ситуацію, за якої у вищій школі існує велика кількість навчальної літератури з суспільствознавчих дисциплін, що вміщує значний пласт накопиченого знання. Як відомо, збільшення кількості інформації, що повідомляється, та ускладнення навчальних процедур вимагають відповідного збільшення часу на її переробку [1, с. 55]. Перебування у навчальному закладі курсантів ВНЗ регламентується Статутом внутрішньої служби та розпорядком дня. За ними на кожен вид службової діяльності, а отже – і на навчальну, передбачено відповідну кількість часу. Самостійна робота курсантів складає третину тривалості навчального тижня – 15 годин, тобто при розрахунках часу на самостійну підготовку відводиться в середньому три години на добу [6]. Виникає суперечлива ситуація: за досить короткий час курсантам необхідно засвоїти великий об'єм навчального матеріалу. Це змушує їх інтенсифікувати процес навчання. Як правило, це відбувається за рахунок зменшення кількості часу, витраченого на пошук необхідної інформації. За таких обставин, інтуїтивно та за традицією, яка формується у старшій школі, курсанти звертаються до мережі Інтернет. Широта та доступність інформації у Всесвітній павутині породжує стан, за якого пошук відповіді на навчальне запитання відбувається вже не у читальному залі бібліотеки з її навчальною та науковою літературою, а в браузері за допомогою пошукових систем (GOOGLE – 73 %, Yandex – 64 %, Mail.ru – 64 %) або на різноманітних Інтернет-ресурсах (Vkontakte – 67 %, Odnoklassniki – 49 %, Wikipedia.org – 44 %, Ukr.net – 26 % тощо) [5].

Дослідження рівня використання курсантами навчальної літератури з суспільствознавчих дисциплін, наявної в бібліотеці ВНЗ, виявило, що, не зважаючи на забезпечення зазначених дисциплін підручниками, навчальними посібниками, курсами лекцій, альбомами схем та достатньою кількістю методичної та періодичної літератури, активність використання їх низька. З двохсот курсантів ВНЗ, які взяли участь в опитуванні, всі виявилися зареєстрованими у бібліотеці вишу, проте тільки третина з них відвідали її впродовж семестру, з них більше половини – лише один раз. В особистому користуванні навчальну літературу із суспільствознавчих дисциплін має тільки близько третини опитуваних. Серед причин, які впливають на відвідування ними бібліотеки, 40 % курсантів визначили нестачу часу, майже 10 % зауважили на відсутності необхідної літератури в бібліотеці інституту. Переважна більшість опитуваних головною причиною невикористання в процесі навчання навчальних посібників визнала можливість отримати необхідну інформацію в Інтернеті. А це окреслює наступну проблему – наявність перенавантаження дисциплін навчальною інформацією та наявні труднощі у виконанні навчальних програм без врахування вимог сьогодення.

Поява мережі Інтернет як вмістилища інформації спричинена технічним розвитком суспільства. Про вплив мережі на соціальні процеси переконливо свідчить її швидке зростання та збільшення кількості її ресурсів. Аналіз мережі демонструє збільшення користувачів Інтернету: з півмільйона осіб на початку другого тисячоліття до двох мільярдів ста тисяч осіб через десять років. За даними ресурсу Internet World Stats, загальна кількість користувачів мережі станом на 30 червня 2016 року становила більше трьох з половиною мільярдів осіб – 50,1 % кількості населення планети. Фактично, загальносвітовими темпами зростає і кількість користувачів Інтернету в Україні: їхня частка від загальної кількості населення держави становить 44,5 %, а це більше 19,5 млн осіб [2].

Ще декілька років тому використання курсантами Інтернет-ресурсів у навчальному процесі вимагало досить вартісного та серйозного технічного оснащення: по-перше, наявності персональної обчислювальної машини, здатної апаратно та програмно забезпечувати зв'язок; по-друге, профінансованого підключення до мережі, яке здійснювалося за допомогою кабелів. Тобто переважними місцями доступу до Інтернет-ресурсів, як правило, були комп'ютерні класи, комп'ютерні клуби, робочі місця в бібліотеці, читальному залі, на кафедрі, а також домашній комп'ютер.

Розвиток систем і засобів бездротової комунікації (ноутбуків, нетбуків, смартфонів, планшетів), зростання швидкості доступу та пропускних можливостей бездротових мереж разом із здешевленням останнім часом послуг провайдерів – все це змінює співвідношення у способах доступу до мережі на користь мобільності та фактично не залежить від наявності у ВНЗ комп'ютерного класу. За даними дослідження Інтернет Асоціації України, частка користувачів мобільних пристроїв серед «регулярних» користувачів Інтернету, станом на кінець II кварталу 2016 року, становить 44 % [4]. Водночас, за даними опитування, проведеного серед курсантів, переважна більшість з них (98 %) стверджує, що доступ до всесвітньої мережі за допомогою власних комунікаційних пристроїв вони можуть здійснювати, фактично, будь-коли за бажанням. При цьому вони використовують можливість Інтернету насамперед для спілкування і новин, також для пошуку цікавої інформації, потім вже для навчання і насамкінець – для розваг. Коментуючи такий розподіл, більшість респондентів зазначили, що значну кількість часу займає процес пошуку необхідного навчального матеріалу. Третина з опитаних використовує для підготовки до занять матеріал з Вікіпедії. Жоден з курсантів не дав ствердної відповіді на запитання «Чи перевіряєте ви отриману під час пошуку інформацію на правдивість?».

Загалом у процесі пошуку інформації у мережі Інтернет 60 % користувачів переглядає не більше трьох перших сторінок, і більшість з них (до 65 %) ніколи не повертається до переглянутого. Багато часу витрачається задарма – пошук інформації займає більше часу, ніж сам перегляд (часовий проміжок, витрачений на перегляд Інтернет-видань, досить короткий – від чотирьох до п'яти хвилин), що переважно здійснюється по заголовках, змісту та короткій анотації; оцінка авторитетності ресурсу та ступінь довіри до нього відбуваються миттєво, інформація рідко перевіряється на інших сайтах і в інших пошукових системах [7]. Тому окреслимо ще одну проблему – вільне, некероване пересування простором Інтернету може сформувати у курсантів спотворене уявлення про навколишню дійсність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене у статті, зазначимо, що, незважаючи на окреслені проблеми, використання Інтернет-ресурсів курсантами у процесі вивчення суспільствознавчих дисциплін є безперечно позитивним. В умовах нових реалій саме використання Інтернету та його ресурсів створює можливість сформувати у них за короткий час якості, необхідні на війні. Особливого значення при цьому набуває розробка методів, форм та способів використання Інтернет-ресурсів, перевірка на достовірність інформації, яка використовується, оскільки поверхнєве, споживацьке ставлення до них може призвести до інформаційної та ціннісної дезорієнтації, позначитися на світоглядних орієнтирах майбутніх офіцерів.

Використані джерела

1. Беспалько В. П. Программированное обучение / В. П. Беспалько. – М. : Высшая школа, 1970. – 300 с.
2. Використання Інтернету [Електронний ресурс] // Internet World Stats : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [World Internet Users and 2016 Population Stats]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>
3. Гребенюк М. В. Еволюція кадрової політики «скорочення» у Збройних силах України в 1992–2012 роках / М. В. Гребенюк // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2012. – Вип. 3. – С. 216–222.
4. Дані досліджень Інтернет-аудиторії України. Дані установчих досліджень у II кварталі 2016 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inau.org.ua/download.php?c7f2e63cb07488f5da3ad93defcb4f5d> (дата звернення 20.12.2016) – Назва з екрана.
5. Дані досліджень Інтернет-аудиторії України. Топ-25 сайтів у листопаді 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inau.org.ua/download.php?180f04a4ab433b3fde01eb6e3030dad2> (дата звернення 20.12.2016) – Назва з екрана.
6. Наказ МОУ № 346 20.07.2015 Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15> (дата звернення 10.01.2017) – Назва з екрана.
7. Роуландс Я. Информационное поведение будущих исследователей / Я. Роуландс ; пер. Е. И. Зиминной // Библиотечное дело – XXI век. – 2009. – № 1. – С. 222–247.
8. Топузов О. М. Дидактична прогностика в контексті теоретико-методичного забезпечення створення сучасного підручника / О. М. Топузов // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, 2014. – Вип. 14. – С. 12–21.
9. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 8. – С. 515.
10. History of Learning Objects (LOs) [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.designbydi.com/UCD/LO/history.cfm?fuseaction=history> (viewed on Januari 13, 2017). – Title from the screen.

References

1. Bespal'ko V. P. Programmirovannoe obuchenie / V. P. Bespal'ko. – M. : Vysshaya shkola, 1970. – 300 s.
2. Vykorystannia Internetu [Elektronnyi resurs] // Internet World Stats : [Internet-portal]. – Elektronni dani. – [World Internet Users and 2016 Population Stats]. – Rezhym dostupu: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>
3. Hrebeniuk M. V. Evoliutsiia kadrovoi polityky «skorochennia» u Zbroinykh sylakh Ukrainy v 1992–2012 rokakh / M. V. Hrebeniuk // Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. – 2012. – Vyp. 3. – S. 216–222.
4. Dani doslidzhen Internet-audytorii Ukrainy. Dani ustanovchykh doslidzhen u II kvartali 2016 roku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.inau.org.ua/download.php?c7f2e63cb07488f5da3ad93defcb4f5d> (data zvernennia 20.12.2016) – Nazva z ekrana.
5. Dani doslidzhen Internet-audytorii Ukrainy. Top-25 saitiv u lystopadi 2016 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.inau.org.ua/download.php?180f04a4ab433b3fde01eb6e3030dad2> (data zvernennia 20.12.2016) – Nazva z ekrana.
6. Nakaz MOU № 346 20.07.2015 Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh Ministerstva obrony Ukrainy ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1126-15> (data zvernennia 10.01.2017) – Nazva z ekrana.
7. Roulands Ya. Informacionnoe povedenie budushchih issledovatelej / Ya. Roulands ; per. E. I. Ziminov // Bibliotechnoe delo – XXI vek. – 2009. – № 1. – S. 222–247.
8. Topuzov O. M. Dydaktychna prohnostyka v konteksti teoretyko-metodychnoho zabezpechennia stvorennia suchasnoho pidruchnyka / O. M. Topuzov // Problemy suchasnoho pidruchnyka : zb. nauk. prats. – K. : Pedagogichna dumka, 2014. – Vyp. 14. – S. 12–21.
9. Slovnyk ukrainiskoi movy : v 11 t. / AN URSR. Instytut movoznavstva ; za red. I. K. Bilodida. – K. : Naukova dumka, 1970–1980. – T. 8. – S. 515.
10. History of Learning Objects (LOs) [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.designbydi.com/UCD/LO/history.cfm?fuseaction=history> (viewed on Januari 13, 2017). – Title from the screen.

Шкатула А. П.,

старший преподаватель кафедры общественных наук Житомирского военного института им. С. П. Королева, подполковник запаса, e-mail: alexxx-a@yandex.ru, shkatula_a_p@ukr.net

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ УЧЕБНЫХ РЕСУРСОВ КУРСАНТАМИ ВУЗОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ОБЩЕСТВОВЕДЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

В статье рассматриваются вопросы, связанные с использованием курсантами высших военно-учебных заведений учебных ресурсов в ходе изучения общественных наук. Отмечается, что на современном этапе Вооруженные силы Украины испытывают острую нехватку качественного кадрового потенциала. Его подготовка проводится в условиях дефицита времени и информационного давления факторов гибридной войны. На основе исследования выявлено, что в первую очередь при подготовке к занятиям курсанты пользуются ресурсами Интернета. Этому способствует: с одной стороны – приумножение количества информации и рост доступности информационных ресурсов сети в результате распространения беспроводных технологий, с другой – увеличение объема учебного материала, который должен усвоить будущий офицер в кратчайший срок. Простота получения информации в сети Интернет приводит к поверхностному отношению к ней. Курсанты, как правило, используют найденный материал, не проверяя его на достоверность, в большинстве случаев даже не углубляясь в его сущность. По мнению автора, бездумное, неконтролируемое использование информационных ресурсов Интернета может негативно отразиться на мировоззренческих устоях и моральном состоянии будущих офицеров.

Ключевые слова: беспроводной доступ; источник информации; Интернет-ресурс; курсанты ВУЗов; учебный ресурс; обществоведческие дисциплины; время.

Shkatula A.,

senior lecturer in social sciences, Zhytomyr Military Institute named after Sergei Korolev, reserve colonel, e-mail: alexxx-a@yandex.ru, shkatula_a_p@ukr.net

PROBLEMS OF USAGE OF EDUCATIONAL RESOURCES BY THE CADETS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN SOCIAL SCIENCES STUDYING

The article deals with the issues connected with the usage of educational resources by the cadets of higher military educational establishments in their studying of social sciences. It is observed that nowadays the military forces of Ukraine suffer a great shortage of qualified human resources. Its training is being conducted under the pressure of time and informational factors of hybrid war. The study found that while getting ready for classes the cadets primarily use Internet resources, neglecting educational resources of the library. The current circumstances are the result of the growing amount of information and simplification of access to informational resources of the web due to the wide spread of wireless technologies on the one hand, and the increase in volume of the material that the future officer must master in the shortest time possible on the other hand. The simplicity of information obtaining online leads to irresponsible and flippant attitude to it. The cadets usually use the material found without any validity check, mainly not even learning the essence of it, instantly trusting the information they found. According to the author, thoughtless, non-critical, not controlled by the tutor usage of informational resources of the Internet in the process of cadet studying may have a negative impact on the formation of the view of the world and reality as well as on morals of the future officers.

Keywords: wireless access; information source; Internet resource; cadets of higher educational establishments; studying resource; social sciences; time.